

A A R H U S U N I V E R S I T E T

Folketingets Retsudvalg
Christiansborg
1240 København K

AFDELINGEN FOR PROCES-
OG KRIMINALVIDENSKAB

Gorm Toftegaard Nielsen
Professor, lic.jur.

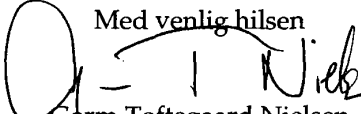
Dato: 19. maj 2005

Direkte tlf: 8942 1360
Privat tlf: 8617 8792
E-post: gtn@jura.au.dk

Afsenders CVR-nr:
41-82-66-14

Vedr.: L 9 2004-05, 2. saml.

Vedlagt fremsendes en mindre artikel i Ugeskrift for Retsvæsen 2005.179-183 primært vedrørende ovennævnte lovforslag. Opmærksomheden henledes på den specielle lovgivningsteknik i forslaget til § 94, stk. 5. Her henvises til en regel i retsplejeloven (§ 157), som ikke indeholder en regel om det relevante spørgsmål.

Med venlig hilsen

Gorm Toftegaard Nielsen

Afdelingen for Proces- og
Kriminalvidenskab
Juridisk Institut
Aarhus Universitet
Bartholins Allé, bygning 340
8000 Århus C
Tlf: 8942 1111
Fax: 8619 4463
E-post: proces@jura.au.dk
Web: www.jura.au.dk

Selskabsansvar

Forældelse, forkyndelse og anden straffeprocess

Af professor Gorm Toftegaard Nielsen

I et nyt lovforslag foreslås, at forældelsesfristen over for et selskab afbrydes ved afhøring af en person, der efter retsplejelovens § 157 kan modtage forkyndelse på selskabets vegne. En noget besynderlig konstruktion at sidestille afhøring af en ansat med modtagelse af forkyndelsesmateriale, og forslaget bygger øjensynligt på en opfattelse af, at retsplejeloven har regler om forkyndelse for selskaber, hvilket ikke er tilfældet. Tiden er nok inde til, at retsplejeloven får regler om selskaber som parter eller tiltalte. Generelt var dette et væsentligt problem allerede i forrige århundrede.

Retsplejeloven indeholder ingen regler om håndteringen af selskaber som sigtet eller tiltalt. Omvendt er selskabers ansvar ret udførligt reguleret i straffeloven, om end antallet af lovændringer i de senere år tyder på, at Justitsministeriet har betydelige vanskeligheder med at finde sine egne ben på dette område.[1] I et nyt lovforslag (L 9 2004-05, 2. samling) foreslår ministeriet straffelovens § 94, stk. 5, ændret, således at forældelsesfristen for en juridisk persons ansvar kan afbrydes over for en person, der efter retsplejelovens § 157 kan modtage forkyndelser på den juridiske persons vegne. Forslaget er overraskende, allerede fordi retsplejelovens § 157 intet siger om, hvem der kan modtage forkyndelse specielt på selskabets vegne. Forkyndelsesreglerne i retsplejelovens kap. 17 indeholder overhovedet ikke særregler om forkyndelse over for juridiske personer. Hvorledes forkyndelse skal ske over for juridiske personer, skal således søges gennem retspraksis. Det er vist en meget speciel lovtæknik at henvise til en regel, der ikke siger noget om forholdet. Jeg er i hvert fald ikke bekendt med fortilfælde. At forslaget er fremsat af Brydesholt-udvalget og også behandlet i Straffelovrådet, tyder ikke på en fejl begået i hastværk. Der er således anledning til at se nærmere på forslaget, og om det er holdbart, at retsplejeloven ikke indeholder regler om håndteringen af straffesager mod juridiske personer.

Forældelsesreglen i straffelovens § 94, stk. 5

Efter § 94, stk. 5, afbrydes forældelsesfristen over for et selskab ved, at fristen afbrydes »over for nogen, som har handlet på en juridisk persons vegne«. Omvendt har afbrydelse af forældelse over for den juridiske person ikke fristafbrydende virkning i forhold til den, der har handlet på den juridiske persons vegne. Denne regel

1. Jf. U 2003B.100.

blev indføjet samtidig med kap. 5 om strafansvar for juridiske personer. Straffelovrådet ønskede med denne regel at ændre retstilstanden, sådan at afbrydelse over for selskabet ikke skulle have virkning over for ansatte. For den omvendte situation ønskede rådet den gældende retstilstand opretholdt, »hvorfor en fristafbrydelse over for en enkeltperson, der har optrådt på en juridisk persons vegne, også har virkning i forhold til den pågældende juridiske person«, betænkning nr. 1289.1995 om juridiske personers bødeansvar s. 191. Det nævnes, at den foreslåede ordning svarer til de nye norske regler. Der er ingen tvivl om, at den norske regel giver fristafbrydelse over for selskabet, også når den, der har handlet på selskabets vegne, ikke længere er ansat i selskabet.[2]

Vagn Greve anførte i Det strafferetlige ansvar, 1999, s. 253,[3] at reglen måtte fortolkes således, »at fristen skal afbrydes over for en person, som kan handle på den juridiske persons vegne«. Han henviste til EMRK art. 6, stk. 3 a, om, at enhver anklaget har ret til at blive underrettet snarest muligt om indholdet af og årsagen til den sigtelse, der er rejst mod ham. På dette grundlag finder Greve, at reglen i § 94, stk. 5, må fortolkes således, at »afbrydelse af forældelsen skal ske over for selskabets ledelse, i almindelighed selskabets (administrerende) direktør, der står for den daglige ledelse. Det tilføjes, at den norske regel »formentlig [er] stridende mod menneskerettighedskonventionen«.

Brydesholt-udvalget foreslår i betænkning nr. 1438.2004 om forældelse af strafansvar for særlovs-overtrædelser s. 82, at reglen ændres til: »Forældelsesfristen for en juridisk persons ansvar kan afbrydes over for en person, der efter retsplejelovens § 157 kan mod-

2. Jf. Andenæs: Almindelig strafferett, 5. udg. ved Matningsdal og Rieber-Mohn, 2004, s. 549.
3. Jf. nu 2. udg., 2004, s. 250 f.

tage forkyndelser på den juridiske persons vegne.« Udvalget henviser til EMRK art. 6, stk. 3, og anfører, at hvis A har medvirket til B's forbyrdelse, har afbrydelse af forældelsesfristen over for A ikke virkning for B's ansvar. Endvidere anføres, at det ikke kan være nogen belastning for politiet at sikre afbrydelse over for selskabet, da efterforskningen typisk er rettet imod dette. Jeg er ikke bekendt med, at der findes nogen sag, hvor det behandlede problem har eksisteret. Ligestillingen mellem selskabsansvar og medvirken er næppe pædagogisk hensigtsmæssig. Selskabets ansvar er ikke et medvirkensansvar. Den medvirkende skal have pådraget sig et ansvar ved objektiv medvirken kombineret med den fornødne tilregnelser. Omvendt er den ansattes strafbare handling og hans tilregnelser nok til, at selskabet objektivt og subjektivt er skyldig. Det er dette forhold, der er baggrunden for den nuværende forældelsesregel. Straffelovrådet tilslutter sig imidlertid Brydesholt-udvalgets synspunkter og forslag, jf. betænkning nr. 1441.2004 om visse forældelsesretlige spørgsmål. Side 98 anføres, at fristafbrydelse efter forslaget »i praksis« vil kunne ske over for »en vid kreds af personer, f.eks. ansatte«. I L 9, FT 2004/05, 2. samling, foreslås straffelovens § 94, stk. 5, ændret i overensstemmelse med Brydesholt-udvalgets og Straffelovrådets forslag.

Der er ikke i forarbejderne nogen præcisering af, hvordan rpl. § 157 i denne sammenhæng skal fortolkes. Og der er slet ingen angivelse af, hvordan fristen helt konkret skal afbrydes efter forslaget. Dette har måske sine grunde i, at § 157 som nævnt ikke indeholder nogen regel om forkyndelse for selskaber.

Retsplejelovens § 157

§ 157. For postforkyndelse og stævningsmandsforkyndelse gælder følgende regler:

1) Forkyndelse bør så vidt muligt ske for den pågældende personlig på hans bopæl, midlertidige opholdssted eller arbejdssted. Forkyndelse for den pågældende personlig er dog gyldig, uanset hvor den sker.

2) Træffes den pågældende ikke, kan forkyndelse ske

a) på bopælen eller opholdsstedet for personer, der hører til husstanden, eller, hvis den pågældende bor til leje i en andens bolig, for udlejer eller dennes ægtefælle, for så vidt de pågældende træffes på bopælen eller opholdsstedet, eller

b) på den pågældendes arbejdssted over for arbejdsgiveren eller dennes repræsentant eller, for så vidt angår selvstændige næringsdrivende, på den pågældendes kontor, værksted eller forretningslokale over for personer, der er ansat i virksomheden.

Stk. 2) Forkyndelse efter stk. 1, nr. 2, kan ikke ske for personer under 18 år.

Straffelovrådets betænkning nr.1289.1995 om juridiske personers bødeansvar indeholder i kap. 13 en gennemgang af processuelle spørgsmål m.v. Side 180 anføres: »I selskaber kan forkyndelse med virkning for selskabet ske over for enhver person, der efter loven kan repræsentere selskabet udadtil, jf. f.eks. aktieselskabslovens § 60, dvs. direktører eller bestyrelsesmedlemmer.«

Denne forståelse af forkyndelsesreglerne svarer ikke til retspraksis, jf. U 1920.10 Ø, hvor en forkyndelse blev anset for lovlig, da den var foretaget for en på selskabets kontor ansat, hvorfor det var ligegyldigt, ved hvem selskabet var stævnet. Afgørelsen indeholder ingen henvisning til retsplejelovens bestemmelser. Politiasistenten eller fuldmægtigen, der gerne vil vide, over for hvem forkyndelse skal foretages i forhold til selskaber, vil sandsynligvis søge i Karnovs Lovsamling under noterne til § 157. Den eneste visdom, han vil finde her, er et referat af ØLT 1932.178, hvor en forkyndelse for et aktieselskab var foretaget på formandens bopæl over for hans hustru. Forkyndelsen blev ikke anset for lovlig. Politiasistenten må udvide sin søgning til Kommenteret Retsplejelov. Heller ikke her findes i teksten en besvarelse af det ellers særdeles ofte relevante spørgsmål: Hvordan forkyndes over for et selskab? I domsreferaterne findes dog den ovenfor anførte U 1920.10 Ø. Endvidere refereres den ovenfor nævnte ØLT 1932.178 og U 1929.826 Ø (der ikke findes det angivne sted) om, at forkyndelse på direktørens private bopæl for hans husassistent ikke var lovlig.

Det er nærliggende at læse praksis således, at forkyndelse enten kan ske for direktøren personligt eller over for hans ansatte på virksomhedens kontor, værksted eller forretningslokale, jf. § 157, stk. 1, nr. 2 b i.f.[4]

Den ansatte, over for hvem forkyndelse sker, skal være fyldt 18 år, jf. § 157, stk. 2. Det afgørende er imidlertid, at den pågældende på forkyndelsestidspunktet skal være på virksomhedens kontor. Og det forudsættes, at direktøren ikke er til stede på kontoret. En forkyndelse for den ansatte andre steder er ikke en lovlig forkyndelse. Det centrale er, at forkyndelse søges foretaget på kontoret over for direktøren, og at forkyndelsen kun kan ske for andre på kontoret. De skridt, der efter det nye lovforslag skal afbryde forældelsen, er, at »den pågældende gøres bekendt med sigtelsen«, eller at »anklagemyndigheden anmoder om rettergangsskridt, hvorved den pågældende sigtes for overtrædelsen«. Efter forslaget vil det typiske blive, at en sigtelse under poli-

4. Imidlertid findes dommene i Kommenteret Retsplejelov i en note til nr. 1, hvilket kan skyldes lovforslaget fra 1986 til ændring af værningsreglerne. Dette lovforslag foreslog ophævelse af forkyndelsesreglerne i bl.a. aktieselskabsloven og anpartsselskabsloven. I bemærkningerne til disse ændringer anføres, at selskabets kontor fortsat betragtes som bopæl med hensyn til forkyndelse, jf. FT 1985/86 A.2950.

tiafhøring afbryder forældelsen. Det er næppe meningen, at afhøringen kun afbryder forældelsen, hvis den foretages på virksomhedens kontor. Afhøringen foregår i disse sager nok typisk på politigården. Både Brydesholt-udvalget og Straffelovrådet er tavse om den nærmere fortolkning af reglen. Som nævnt anføres i lovforslaget, at afbrydelsen kan ske over for »en vid kredes af personer, f.eks. ansatte«.

Det er måske forståeligt, at Straffelovrådet og ministeriet synes, at det er rigtigt, at et selskab skal gøres bekendt med sigtelsen på samme måde, som en stævning skal forkyndes for selskabet. I dag afbrydes forældelsesfristen for selskabet ved, forældelsesfristen afbrydes i forhold til den ansattes ansvar. Dette skyldes som nævnt, at den ansattes eventuelle overtrædelse typisk medfører tiltale mod selskabet. Der er ikke, som forarbejderne antyder, tale om, at selskabet straffes som medvirkende til den ansattes overtrædelse, men selskabet straffes for den ansattes overtrædelse. Den ansattes handling anses for selskabets handling, og den ansattes subjektive skyld (forsæt eller uagtsomhed) for selskabets subjektive skyld, jf. § 27. Kritikken af gældende ret har bl.a. været, at sigtelsen kunne blive afbrudt ved sigtelse mod en tidligere ansat. Så vidt jeg kan læse forslaget, vil en forældelse mod selskabet fremover sandsynligvis alene blive afbrudt, hvis den, politiet afhører som sigtet, også udtrykkeligt gøres bekendt med, at selskabet sigtes. I hvert fald anføres i Straffelovrådets betænkning s. 98, at forslaget indebærer, at forældelsesfristen alene kan afbrydes, når selskabet sigtes. Dette er en væsentlig ændring i forhold til gældende ret, og jeg tror, at netop dette punkt, der ikke er nærmere omtalt i forarbejderne, vil give problemer i praksis. Politiet og den ansatte vil naturligt opfatte forholdet således, at den afhørte udtaler sig som sigtet vedrørende sit eget forhold. Han skal vel ikke på nogen måde tale på selskabets vegne? At han i forkyndelsessituationen skal modtage forkyndelsen på kontoret, fordi direktøren ikke er til stede, er naturligt. I forkyndelsessituationen vil han få overgivet skrivelser (stævning, anklageskrift m.v.) og formodes at videregive disse til selskabets ledelse. Men at han på politigården skal modtage sigtelsen mod selskabet, virker noget kunstigt. Her foreligger ikke noget skriftligt materiale, han kan videregive til direktøren. Er det meningen, at han bagefter skal fortælle direktøren, at selskabet er sigtet, og redegøre for, hvad sigtelsen går ud på? Mit gæt er, at politiet ofte vil glemme, at de skal fortælle ham, at også selskabet sigtes. Naturligvis kan man instruere politiet om dette. Der er blot grænser for, hvor indviklet et system, der vil fungere i praksis.

Det er, som det nok fremgår af ovenstående, uheldigt at foreslå en strafferetlig regel, der henviser til en regel i retsplejeloven, som ikke alene er uden en regel om det pågældende emne (forkyndelse for selskaber), men også

vedrører en anden faktisk situation end den politiafhøring, man vil regulere virkningen af. Man kan anstændigvis ikke med en sådan lovbestemmelse henvise praktikere til at studere fortolkningen af en lovbestemmelse på et område, hvor Karnovs Lovsamling ikke yder bidrag, og hvor selv Kommenteret Retsplejelov skal læses meget grundigt for at give en del af svaret, og hvor resten af fortolkningen som ovenfor angivet er usikker.

Det er uforståeligt, at et så enkelt problem som dette skal løses så indviklet som foreslået. Jeg har aldrig hørt - og det er da heller ikke nævnt i forarbejderne - at der nogensinde har været problemer i praksis med den nugældende regel. Selvfølgelig kan man hævde, at det er problematisk, at afhøring af en fyret medarbejder afbryder forældelsen i forhold til det selskab, hvor han ikke længere er ansat. At hævde, at dette er et menneskeretligt problem, er dog meget vidtgående, da der ikke anføres mindste praksis fra EMD til støtte herfor. Hvis dette er problemet, kan man blot tilføje den nuværende regel en afsluttende sætning: »hvis den pågældende fortsat er ansat hos den juridiske person.« Hvis man omvendt mener, at også denne regel er menneskeretlig problematisk, kunne man lige så godt have skrevet: »Forældelsesfristen over for en juridisk person afbrydes ved meddelelse til direktøren eller til andre på virksomhedens kontor.« Politiet ville så eventuelt kunne ringe til virksomheden og bede om at tale med direktøren. Træffes han ikke, meddeles sigtelsen til hans sekretær. Det ville være enkelt, forståeligt og naturligt og ikke give den enkelte politimand anledning til tidsrøvende studier af retsplejeloven, der overhovedet ikke indeholder regler om den straffeprocessuelle håndtering af juridiske personer. I øvrigt har det vist i alle politikredse været normalt at underrette virksomhedens ledelse om sigtelsen. Dette er efter de gældende regler ikke tilstrækkeligt til at afbryde forældelsesfristen, men det bliver det efter forslaget. Det bliver altså endnu sværere at forstå, at der skulle være et problem.

Processuelle regler

Det nævnte lovforslag må vel ses som udtryk for, at Brydesholt-udvalget, Straffelovrådet og Justitsministeriet mener, at retsplejeloven indeholder regler om forkyndelse for selskaber. Man har næppe bevidst henviset til en regel, der ikke nævner forkyndelse for selskaber. Man kan vel også med fuld ret spørge, om det er holdbart, at retsplejeloven ikke indeholder det minimum af regler, der er relevante for behandlingen af straffesager mod selskaber. Ministeriet vil sandsynligvis, da man nu har foreslået det, opretholde, at det er rimeligt at indføre en henvisning i straffelovens § 94, stk. 5, til rpl. § 157. Lovgiver bør vel så tage konsekvensen og indføre den relevante regel i § 157, hvilket næppe vil volde

synderlig vanskelighed ved indføjeelse af et nyt nr. 3 i stk. 1: »Forkyndelse for en juridisk person kan ske på dennes kontor for lederen, eller såfremt han ikke træffes, over for personer, der er ansat hos eller i øvrigt arbejder for den juridiske person,« jf. U 1920.10 Ø (det er dog ikke oplyst, om direktøren var til stede).

Det vil også være rimeligt at få præciseret de forholdsvise få regler, som bør fortolkes på en speciel måde vedrørende straffesager mod selskaber.

Et anklageskrift skal efter § 831, stk. 1, nr. 2, indeholde »tiltaltets navn, og hvad der ellers måtte udkræves til hans nøjagtige betegnelse«. Reglen er klart formulert med henblik på tiltale mod en person, men det burde ikke give problemer at anvende den vedrørende selskaber. I Justitsministeriets skrivelse af 18.4.1972 og af 16.12.1992 anføres, at personnummer angives. Det er nærliggende for de juridiske personer, der har et CVR-nr., at anføre dette.

I Straffelovrådets betænkning nr. 1289.1995 om juridiske personers ansvar s. 180 fortolkes retsplejelovens forkyndelsesregler som nævnt, således at forkyndelse kan ske »over for enhver person, der efter loven kan repræsentere selskaber udadtil, jf. f.eks. aktieselskabslovens § 10, dvs. direktører eller bestyrelsesmedlemmer«. Dette harmonerer med, at Rigsadvokaten i cirk. nr. 144 af 10.9.1955 foreskrev, at tiltale skulle rejses mod en kollektiv enhed ved dennes processuelle repræsentant. Dette cirk. er ophævet ved RM 5/1999 om valg af ansvarssubjekt i sager om virksomhedsansvar, der ikke indeholder forskrifter for angivelse af tiltalte i anklageskriftet. I Straffelovrådets betænkning om visse forældelsesretlige spørgsmål har rådet forladt sin tidligere opfattelse og går øjensynligt ud fra, at forkyndelse kan ske på virksomhedens kontor over for enhver ansat. I anklagemyndighedens dokumentsamling angives, at et tiltalt selskab angives ved »betegnelse (type og navn), SE-nr. (nu CVR-nr.), v/ processuel repræsentant ... adresse. I Juridisk Formularbog, 16. udg., 2004, s. 1014, anføres for civile sager, at en stævning skal oplyse navnet på et direktions- eller bestyrelsesmedlem, over for hvem forkyndelse kan ske, men at den også kan ske på arbejdsstedet over for arbejdsgiveren eller dennes repræsentant, jf. U 1980.640 V.

Jeg husker fra min tid som anklager, at Retten i Århus meget klart frabad sig angivelse af en processuel repræsentant i anklageskriftet, fordi en sådan angivelse virkede forvirrende. Den angivne repræsentant var ofte i tvivl, om han personligt var tiltalt, og i hvert fald ville han let opfatte forholdet således, at det var ham, der skulle møde på selskabets vegne, selv om han måske intet kendte til sagen og havde foretrukket at lade en ansat, der kendte noget til sagen, møde. Endelig medførte angivelse af en processuel repræsentant, at stævningsmanden undertiden opsøgte den angivne repræsentant

på dennes bopæl og i hans fravær forkyndte stævningen for hans hustru (ØLT 1932.178) eller en anden i hjemmet (U 1924.826 Ø). I begge tilfælde var forkyndelse ikke lovlig. Retten ønskede derfor selskabet angivet ved navn og adresse for dets kontor. En praksis, der stadig følges i Århus, og som, så vidt jeg har kunnet få oplyst, ikke har givet problemer i de godt og vel 20 år, den har været fulgt. Københavns Politi angiver undertiden alene selskabets navn, CVR-nr. og adresse og undertiden angives desuden en processuel repræsentant.

Det er det tiltalte selskab, der skal nævnes og ikke selve den virksomhed, selskabet driver, jf. DIK 1993-95 s. 315, hvor tiltale var rejst mod »restaurant A v/B. Bistro ApS«. Landsretten godkendte tiltalen, selv om der også var rejst tiltale mod »B. Bistro ApS« vedr. »restaurant B«. Dette ændrer ikke ved, at selskabet skulle være angivet som tiltalt, og at angivelsen af de to restauranter alene skulle være angivet under beskrivelsen af de forhold, tiltalen omfattede. Under § 831 gives i Kommenteret Retsplejelov ingen oplysninger om angivelsen af tiltalte i disse sager. I Karnov angives dog den netop nævnte dom.

Et centralt problem er, om den, der møder for selskabet, er vidne eller har samme retsstilling som en tiltalt. Jeg har behandlet dette problem mere indgående i U 1987 B. 245-251, hvor jeg plæderede for, at repræsentanten ikke havde vidneansvar og i det hele måtte behandles med samme privilegier som en tiltalt. Artiklen blev skrevet på et tidspunkt, hvor det var den overvejende opfattelse i praksis, at repræsentanten var vidne. Dog gav man ham ikke vidnegodtgørelse, ligesom han ikke blev indkaldt efter vidnereglerne. I sin betænkning om juridiske personers bødeansvar behandlede Straffelovrådet i kapitel 13 indgående disse problemer og konkluderede s. 184: »Sammenfattende er det således Straffelovrådets opfattelse, at den juridiske persons repræsentant under den indenretlige behandling af straffesagen mod den juridiske person - uafhængigt af sin personlige stilling i sagen - i de fleste retsplejemæssige relationer må tillægges beføjelser som en tiltalt.«

Straffelovrådet afsluttede sin gennemgang af de processuelle problemer med at anføre, at det »i og for sig [er] påfaldende, at de straffeprocessuelle regler i retsplejeloven intet sted berører det faktum, at en straffesag kan rejses mod en juridisk person«, s. 190. Rådet fandt imidlertid ikke, at der i praksis har været påvist noget væsentligt behov for lovændringer. Det blev nævnt, at hvis man ønsker at gennemføre en lovgivning, bør problemerne søges løst i sammenhæng med de tilsvarende spørgsmål inden for civilprocessen.

Jeg er for så vidt enig med Straffelovrådet i, at en lovændring ikke er nødvendig, hvis aktørerne er fortrolige med problemerne. Rådets egen redegørelse for udfærdigelse af anklageskrift og/eller forkyndelse indice-

rer imidlertid ret klart, at denne forudsætning ikke er opfyldt. For praktikere er det i denne sammenhæng ikke uvæsentligt, at de sædvanligt brugte arbejdsredskaber i bedste fald ikke indeholder nogen væsentlig vejledning.

Efter rpl. § 182 må et vidne ikke høre andre vidners forklaringer, medmindre andet bestemmes af retten. Tiltalte har omvendt ret, og oftest endog pligt, til at overvære vidners forklaringer. Det er således afgørende, hvorledes et selskabs processuelle repræsentant skal betragtes. Karnov giver ingen vejledning, hvorimod det i Kommenteret Retsplejelov som den generelle kommentar til kap. 18 anføres, at »når en juridisk person er part, afhøres såvel direktører, bestyrelsesmedlemmer . . . formelt som vidner«. Om straffesager henvises til Syssette Vinding Kruse: Erhvervslivets kriminalitet s. 363 f., som intet indeholder om emnet, og min artikel i 1987. I noten til § 182 synes straffesager og civile sager behandlet under ét, og det anføres, at retten almindeligvis giver repræsentanten for den juridiske person tilladelse til som vidne at overvære hele domsforhandlingen. Jeg har aldrig oplevet eller hørt om, at repræsentanten for et tiltalt selskab har fået en sådan tilladelse. Enhver dommer betragter det vist som repræsentantens gode ret at være til stede. Kommentaren undlader på dette

sted at henvise til den afklaring, der skete af dette spørgsmål med Straffelovrådets betænkning nr. 1289.1995 kap. 13. Og kommentarens oplysning om praksis er for straffesager nærmest maksimalt misvisende.

Som nævnt kan straffesager mod juridiske personer nok behandles forsvarligt efter den gældende retsplejelov, hvis aktøerne er fortrolige med problemerne. Det er derfor beklageligt, at forfatterne til de to kommentarer til retsplejeloven interesserer sig så lidt for problemet, selv om der er tale om et problem af noget mere generel og i praksis væsentligere karakter end mange af de helt specielle tilfælde, der gennemgås. Der er en tendens til, at adskillige lovkommentarer består af gengivelse af retsregler og domme og meget lidt selvstændig analyse. Det er lovkommentarerne, der sælges på markedet. Praktikere vil have et hurtigt opslag. At selskaber i det virkelige retsliv ofte er aktører som parter eller tiltalte, kan næsten ikke ses i den juridiske litteratur, praktikere anvender. Under disse omstændigheder er det svært at forsvare, at retsplejeloven bortset fra ganske få bestemmelser, f.eks. om værnetingsreglerne i kap. 22, er skrevet ud fra en gammel retstilstand, hvor virksomheder har meget ringe betydning i processerne.

Litteratur modtaget af redaktionen

Michael H. Svendsen: Handelsagentaftaler. 112 sider, indb. med cd-rom. Thomson Paradigma. 2004. Pris 1.495,- kr. ekskl. moms.

Ligesom forfatterens anden Paradigma-bog Eneforhandleraftaler (2004) er denne bog opdelt i to dele. Første del indtroducerer over 21 kapitler denne aftaleform og berører en række centrale reguleringsområder heri. I anden del følger et antal paradigmaer for handelsagenturaftaler og for de særlige ad hoc-aftaler om kontaktformidling (Non-Circumvention, Non-Disclosure-aftaler).

Henning Koch og Anne Lise Kjær: Europæisk retskultur. Forlaget Thomson. 2005. 363 sider. Pris 296,- kr. ekskl. moms.

Bidragene til denne antologi udgør resultatet af et tværfagligt forskningsprojekt under deltagelse af Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet og Fakultetet for Sprog, Kultur og Kommunikation ved Handelshøjskolen i København. Formålet har været at belyse dansk rets møde med den fælleseuropæiske ret ud

fra forskellige faglige indfaldsvinkler og metoder. Et hovedtema er, hvordan dansk ret og retssprog reagerer på påvirkningen fra den internationale menneskeretlige regulering samt EU-retten. Bogen henvender sig både til personer, der arbejder professionelt med europæisk integration, og til læsere med en almen interesse i Europas udvikling og forandring.

Henrik Steffensen, Jens Otto Damgaard, Lykke Jensen og Jan-Christian Nilsen: Supplement til årsrapporten - kommentarer til årsregnskabsloven. Forlaget Thomson 2004. 390 sider. Pris 496,- kr. ekskl. moms.

Dette supplement kommenterer de ændringer, der er indføjet i årsregnskabsloven ved lov nr. 99 af 18. februar 2004. Endvidere er de øvrige ændringer (herunder regelsættet om børspolitiet) kommenteret, ligesom det igangværende arbejde om udarbejdelse af en bekendtgørelse om de internationale regnskabsstandarder (IFRS) er omtalt. Det er tanken, at supplementsbindet skal læses i sammenhæng med 4. udgave af bogen fra 2003.